

Anàlisi feminista de les xarxes socials de les migrants colombianes al País Valencià

ELENA MUT MONTALVÁ¹

Professora del Dpt. Treball Social i Serveis Socials. Universitat de València

Recibido: 13 de septiembre de 2010 · Aceptado: 28 de octubre de 2010

RESUMEN

Des d'un enfocament feminista es presenten els resultats de la investigació² sobre les dones migrants³, la qual visibleza la diversitat existent en els processos migratoris i, específicament, sobre la importància de conèixer les pràctiques socials de les migrants polítiques. A través de la nova construcció, des d'una perspectiva social, dels conceptes de migrants econòmiques i polítiques, s'identifiquen i comparen les diferències i semblances existents entre les xarxes i les pràctiques socials de les unes i les altres, contribuint així a comprendre les característiques de les pràctiques participatives del col·lectiu de les migrants colombianes que viuen i participen en dues societats alhora.

PALABRAS CLAVE: Migració, gènere i xarxes socials.

ABSTRACT

The results of this piece of research² on migrant women³ are presented from a feminist approach. The research shows the current diversity in migration processes and, specifically, the key role of finding out the social practices of political migrants. The differences and similarities found in the two groups' social networks and practices are identified and compared from a social point of view, through a completely new interpretation of the concepts of economic and political migrants. This research thus aims to understand the characteristics of participative practices within the group of Colombian migrants living and taking part in two societies at the same time.

KEY WORDS: Migration, gender, social networks.

1 Treballadora social i Sociòloga. Investigadora de l'Institut Universitari de la Dona de la Universitat de València. Des de fa dues dècades s'ha dedicat professionalment a l'àmbit de la cooperació internacional per al desenvolupament i les migracions, específicament en Amèrica Llatina, on hi ha residit durant huit anys.

2 Realitzada en 2008 i 2009 en el marc del Programa de Doctorat: Gènere, Subjectivitat, Coneixement i Cultura de la Universitat de València i dirigida per la professora Josepa Cucó, catedràtica d'Antropologia Social, Universitat de València.

3 Utilitzem el concepte *migrant* i no *emigrant* o *immigrant*, amb el propòsit de la seua desterritorialització i, d'aquesta manera, no enforçar la mirada en els contextos d'eixida o d'arribada, origen o destinació, i centrar-nos així en els processos, vincles i relacions que estableixen.

CORRESPONDENCIA

elena.mut@uv.es

INTRODUCCIÓ

Entre els factors fonamentals que incideixen en els processos de transformació social, política i cultural de les nostres societats es troben els processos migratoris. Les migracions són processos que configuren connexions, xarxes i relacions entre llocs distants i cultures diferents que propicien noves formes d'interrelació entre ambdues societats. Tot això sense oblidar que la dimensió *transnacional*⁴ forma part de la pròpia naturalesa dels moviments migratoris.

Els nous paradigmes sobre les migracions destaquen la complexitat que ha adquirit el fenomen migratori. Aquests enfocaments tracten de combinar les variables micro i macro en l'estudi dels moviments de població, atorgant un major protagonisme als factors socioculturals en detriment dels factors econòmics i estructurals. Per això, en els últims anys estan apareixent investigacions sobre les xarxes socials⁵, doncs és en aquestes xarxes on radiquen les vies d'accés a diferents recursos. Aquest interès en l'estudi de les xarxes socials resideix en el seu dinamisme i efectivitat per a les estratègies d'integració d'aquells col·lectius amb major grau de vulnerabilitat, com és el cas de la població immigrant i, específicament, de les dones immigrants.

No obstant això, encara que és fonamental considerar que la globalització socioeconòmica i cultural no actua separada dels sistemes de creació de les desigualtats de gènere, resulta molt cridanera la persistent marginació de l'anàlisi de gènere en els diversos models teòrics adoptats per a l'estudi

dels processos migratoris. Tradicionalment les dones han estat invisibilitzades en les migracions, pel que no han estat valorades les seues pràctiques socials, ni tampoc els rols que aquestes ocupen en les xarxes de suport i solidaritat en les societats d'acollida. Però, a mesura que les migracions s'han anat incrementant en les últimes dècades, les dones s'han anat convertint progressivament en agents actius i visibles dels processos migratoris. Aquest major protagonisme de les dones immigrants incideix que aquestes migracions siguin cada vegada més polièdriques, en els seus itineraris i en les seues repercussions, el que fa palesa tota la seua riquesa, però també la vulnerabilitat en la qual es troben les dones. Com algunes autores han assenyalat encertadament: "*la situació de les dones immigrants permet identificar un transvasament de desigualtats de classe i ètnia entre les pròpies dones.*" (Solé, 1995). A més, aquestes dones pateixen una quàdruple discriminació: per sexe, per ètnia, per condició socioeconòmica i per nacionalitat o ciutadania.

Hem de destacar que en els últims anys, i encara que són escassos, s'han realitzat i publicat estudis sobre les migracions femenines, l'objecte d'estudi de les quals són les migrants econòmiques⁶. En canvi, són pràcticament inexistent les investigacions relatives a les migrants polítiques.

L'impacte en les persones del greu i perllongat conflicte armat colombià és divers. Ens trobem davant una situació singular, que converteix en difusa la frontera entre la migració política i l'econòmica, ja que cal preguntar-se quin pes específic tenen, en la decisió de migrar, les diverses conseqüències del conflicte colombià com són: les econòmiques, socials, polítiques, de vulneració de drets, de discriminació per sexe, etc. A més, és important considerar que el conflicte i la

4 Les persones migrants transnacionals són aquelles que pertanyen, s'identifiquen i aporten a dos Estats. Inclou activitats específiques com: la comunicació freqüent amb familiars, amics i moviments socials i polítics; l'enviament periòdic de remeses; així com altres connexions permanents amb la família, la comunitat, les tradicions, etc. Ocasionalment, la residència de les i els migrants transnacionals no és domiciliar, sinó binacional o simultània.

5 Com el d'Aparicio, R. I Tormos, A. de 2005.

6 Entre les publicacions sobre la migració femenina s'hi troben: Gregorio, C. (1997, 1998, 1995); Oso, L. (1998); Parella, S. (2003); Unzueta, A. (2010).

guerra no són neutrals al sexe. En Colòmbia moltes dones han patit diversos tipus de violència i amenaces, així com la vulneració dels seus drets fonamentals pel només fet de ser dona.

Espanya s'ha convertit en un dels principals països receptors de persones colombianes. En Espanya, en el 2007 el 32,5%⁷ del total de les sol·licituds d'asil i refugi provenien de persones d'origen colombià, sent aquest percentatge del 16,65%⁸ en l'any 2008. Aquestes dades situen a les persones colombianes com el principal col·lectiu de sol·licitants d'asil en el nostre país en l'any 2007, i en la segona nacionalitat amb major percentatge de sol·licitants d'asil en l'any 2008 (Informes CEAR, 2008 i 2009). En el País Valencià, la migració colombiana suposa el cinquè col·lectiu en nombre d'immigrants⁹; i el quart atenent a la procedència de països estructuralment empobrits, situant-se per

darrere de Romania, El Marroc i Equador. És rellevant assenyalar que, el col·lectiu colombià, és el més feminitzat d'aquestes nacionalitats. Així mateix, si atenem a la distribució per sexes entre els col·lectius procedents d'iberoamèrica i d'altres àrees geogràfiques empobrides com Àfrica i Àsia¹⁰, comprovem que existeix una considerable distància entre els col·lectius iberoamericans i els demés. [Gràfic 1 i Gràfic 2].

En aquesta investigació s'estudia a les migrants colombianes a causa de dos factors: el primer, perquè ens permet visibilitzar els lideratges d'aquestes dones en la societat de recepció i, en segon lloc, per la singularitat i complexitat que confereix el conflicte armat a Colòmbia en els tipus de migració i, conseqüentment, en els diferents tipus de relacions i pràctiques associatives i militants que aquestes estableixen al País Valencià.

Per a aquest estudi, s'ha distingit entre: 1) les **migrants econòmiques**: aquelles dones que canvien de país de residència, per motius fonamentalment econòmics. Per aquesta raó, generalment es migra d'un país de grans problemes socioeconòmics cap a uns

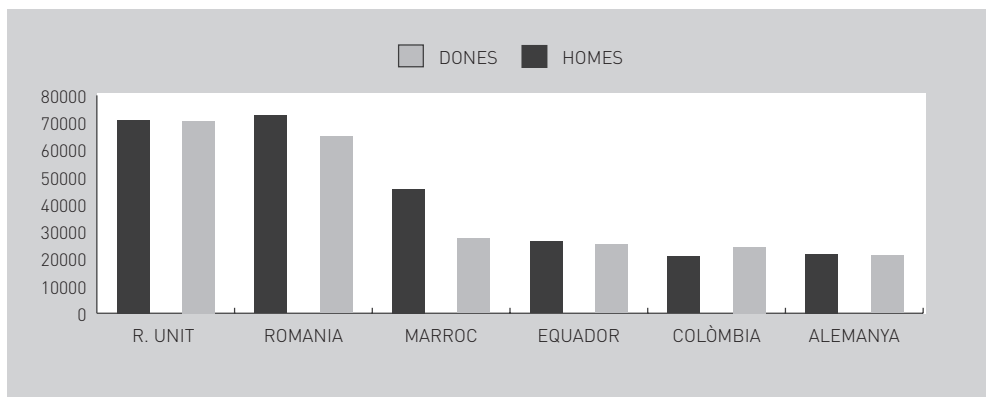
7 Dades referides a l'any 2007. Del total de 7.662 sol·licituds d'asil i refugi realitzades en Espanya, 2.497 procedien de persones d'origen colombià.

8 Dades referides a l'any 2008. Del total de 4.480 sol·licituds d'asil i refugi realitzades en Espanya, 752 corresponien a persones de nacionalitat colombià.

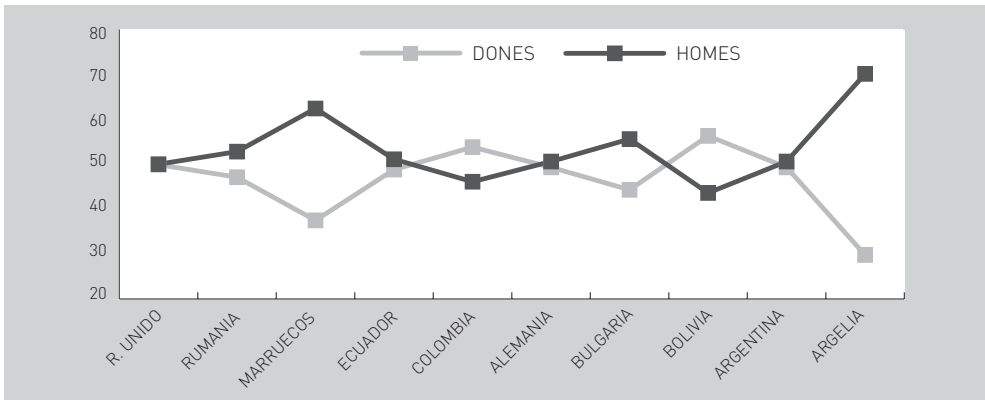
9 INE 2010 (dades del Padró Municipal 2009) sobre la distribució de la població estrangera segons la nacionalitat en el País Valencià: 1) Regne Unit amb 141.470; 2) Romania amb 137.523; 3) Marroc amb 73.130; 4) Equador amb 51.727 i 5) Colòmbia amb 45.149 persones.

10 Dades Padró a 1 de gener 2009 (INE) sobre la distribució per sexes segons nacionalitat en el País Valencià. Els percentatges de dones d'alguns col·lectius són: Paraguai 64,1%, Colòmbia 53,8%; Equador 48,8%, Romania 47,1%, Marroc 37,5%, Algèria 29,8% i Pakistan 11,4%.

Gràfic 1.- Població estrangera per sexe, CC. AA. i nacionalitat (totals) País Valencià - INE 2010

Gràfic 2.- Població estrangera per sexe, CC. AA. i nacionalitat (percentatges) País Valencià - INE 2010

altres amb major estabilitat i desenvolupament. 2) Les **polítiques**, en les quals partim de la conceptualització de **refugiat** de la Convenció de Ginebra¹¹ per a definir a les "**mi-grants polítiques**" com: *totes aquelles dones les circumstàncies de les quals estiguen arrelgades en aquesta definició, encara que no necessàriament tinguen reconeguda la condició de refugiada o asilada política en el país on resideixen.*

Els objectius de la investigació han estat tres: el primer, caracteritzar les xarxes socials que conformen les dones colombianes immigrants al País Valencià; en segon lloc, conèixer les formes de participació de les migrants colombianes en els diferents grups i moviments socials en els quals s'integren i, en tercer i últim lloc, comparar les xarxes socials que estableixen les immigrants polítiques i les immigrants econòmiques amb la finalitat de captar l'especificitat de cadascuna d'elles.

11 Definició de *refugiat* segons la Convenció de Ginebra: "tota persona, que degut a fonamentats temors de ser perseguit per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a algun determinat grup social o opinions polítiques, es trobe fora del país de la seua nacionalitat i no pugui, a causa d'aqueixos temors, o no vullga acollir-se a la protecció de l'esmentat país; o que mancant de nacionalitat i trobant-se fora del país on abans hi haguera tingut la seua residència habitual, no pugui o, per causa dels temors, no vullga tornar-hi".

MIGRACIONS, GÈNERE I XARXES SOCIALS

Si de manera generalitzada les aportacions de les dones són infravalorats i socialment invisibilitzats, els de les dones immigrants en són encara més, doncs sobre elles recauen diferents discriminacions: de sexe, socioeconòmica, ètnica i per nacionalitat.

Un tret distintiu dels nous models migratoris de tot el món, i que a Espanya es va iniciar en la dècada dels noranta, és l'increment de la immigració femenina de caràcter econòmic (Gregorio, 1997: 145-175). Les dades estudiades ens mostren que existeix una gran diversitat en les experiències migratòries femenines i que moltes d'aquestes dones han arribat al nostre país com pioneres d'un procés migratori. La notorietat i la progressió de la proporció de dones immigrants han donat lloc a l'expressió "*feminització de la immigració*"¹².

12 Les dones immigrants són, primer de tot, el resultat i l'efecte de la "feminització de la pobresa" o, dit en altres paraules, de la creixent depauperació de poblacions antigament organitzades sobre la base de relacions socials i familiars on la responsabilitat efectiva i/o simbòlica del manteniment econòmic del grup estava a càrrec dels homes. És important assenyalar el fenomen de la "feminització de la immigració" que recobreix dos moviments distints: el vinculat als processos concrets (la progressió de la proporció de dones

Amb l'evolució de les teories migratòries s'ha incrementat l'interès en els processos socials intermedis, pel que s'han multiplicat les investigacions relatives a les *xarxes socials*¹³ i, concretament, sobre *xarxes socials de suport* (relacions d'amistat, de tipus afectiu, d'intercanvi d'informació i d'ajuda instrumental, etc.)¹⁴. La teoria de les xarxes socials introdueix un nou nivell d'enteniment dels fenòmens socials que és denominat, com meso, el qual està situat entre una concepció més individualista en la qual prevalen com elements explicatius les característiques adscrites a la persona (nivell micro), i altra concepció més contextual en la qual s'analitzen els factors condicionants en un entorn més ampli (nivell macro). Les xarxes socials són, per tant, un camp privilegiat per a l'estudi d'aquests processos intermedis (Aparicio i Torns, 2005). L'increment en l'interès per l'estudi de les xarxes socials es deu a la seua eficàcia i dinamisme en l'adaptació al nou entorn sociocultural. Per tant, les *xarxes socials* en l'àmbit de la immigració estan associades al procés d'integració en la societat de recepció a causa de la consideració dels recursos amb que les i els immigrants operen en la seua acomodació al país de destinació. En aquest sentit, algunes autores i autors, consideren a les xarxes socials com *capital social*.

Gurak i Caces desenvoluparen el conjunt de funcions assignades a les xarxes socials que

són: esmorteir el pes dels costos i la ruptura vital que suposa la migració per a les i els migrants; aïllar a les persones migrants de la societat de destinació i mantenir els seus vincles amb la d'origen; determinar, fins a cert punt, quines són les persones que emigren de les comunitats i les famílies; influir en la selecció dels llocs de destinació i d'origen; condicionar la integració dels migrants en la societat de destinació; servir com canals d'informació i prestar estructures normatives; i, finalment, donar forma al volum i la importància de la migració. Ambdós autors conclouen que aquestes ocupen un paper important en l'assistència a l'adaptació a curt termini, el que suposa un principi nuclear d'organització per a les persones immigrants. (Gurak i Caces, 1998: 79 i 81).

Aquest increment dels estudis sobre les xarxes socials ha propiciat que l'atenció en la investigació es dirigisca cap a les i els actors individuals i a les seues estratègies, en lloc de les estructures "estructurants" de la societat. Això ha suposat la proliferació d'estudis de parentiu i el descobriment de la importància de les xarxes socials informals (com l'amistat) i, amb això, la revaloració de les relacions de proximitat, amb els seus propis objectius, estratègies, funcions i lògiques en l'actual món globalitzat (Josepa Cucó, 2004: 144). D'aquesta autora, ens és d'utilitat la conceptualització de xarxa social: *...suposa una forma d'observar les relacions socials que permet traure a la llum una dimensió social intermèdia entre la relació i el sistema social. És una dimensió integrada pels vincles que uneixen a les persones en la vida quotidiana (familiars i de parentiu, de veïnatge, d'amistat, de treball, etc.) i que reposa en l'intercanvi recíproc de missatges, béns i serveis.* (Cucó, 2004: 133).

També resulten interessants les aportacions de Gregorio sobre la transnacionalitat de la xarxa migratòria i les seues conseqüències

dins de les poblacions immigrants i la diversificació del component femení de la immigració amb l'aparició de dones que "prenen la iniciativa" d'establir-se fora dels seus països), i el relacionat amb les evolucions en la percepció del fenomen.

13 Veure el treball de Claudia Pedone (2003) per a l'estudi del col·lectiu equatorià; així com l'estudi d'Aparicio i Torns (2005) sobre els col·lectius xinès, equatorià, marroquí, romanès i senegalès.

14 En aquestes xarxes és on es troben vies d'accés a diferents recursos com: econòmics en moments de necessitat, habitatge, ocupació, formació, assessoria jurídica, suport mutu, recolze en les tasques de cura de persones depenents, així com la informació per a la integració social i educativa, etc.

en les relacions de gènere: ..., *mentre que les relacions socials vénen afectades per la interconnexió entre dues societats i açò pot reproduir i/o canviar diferents aspectes de les relacions entre gènere. Aquestes relacions socials es manifesten en determinats àmbits: econòmic (amb l'enviament de diners,...), mercantil o empresarial (negocis ètnics), afectiu (cridades telefòniques, cartes, viatges, etc.), sociocultural (activitats d'oci, ocupació d'espais públics/privats) i polític-participatiu (constituïció d'associacions, partits polítics),...* (Gregorio, 1998: 39).

LA METODOLOGIA I LES TÈCNiques D'INVESTIGACIÓ

La metodologia d'investigació utilitzada ha estat qualitativa, sent la principal tècnica utilitzada la realització de nou entrevistes en profunditat, en les quals s'han utilitzat dues tècniques complementàries per a catalitzar els records que són la construcció dels *mapes de xarxes*¹⁵ i l'establiment de les

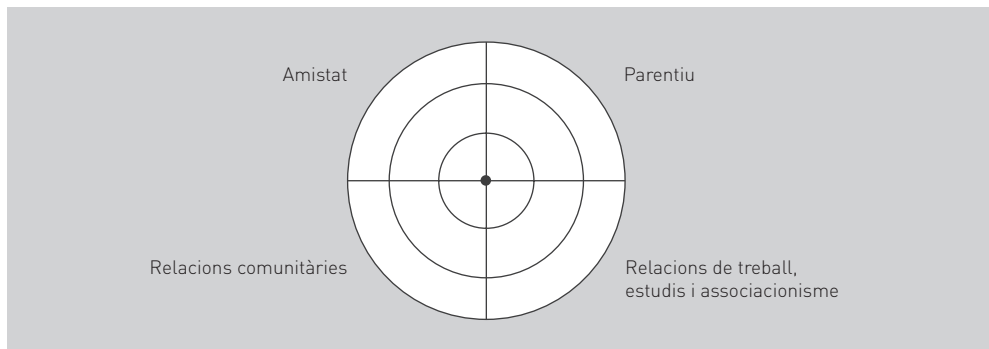
*fites significatives*¹⁶ en les vides de les entrevistades, tant a Colòmbia com al País Valencià. En aquests mapes se situen les persones significatives en un gràfic que es compon d'un cercle, que conté al seu torn cercles més menuts organitzats al voltant d'un centre (l'ego). Els noms de la persones se situen més o menys prop de l'ego segons el grau de proximitat i confiança respecte a aquest ego. Aquests cercles estan subdividits, al seu torn, en quatre segments iguals, que constitueixen els quatre sectors de xarxa, i que es poden observar en el Quadre 1.

La composició dels sectors de xarxa aporta informació referent a la rellevància de cadascun d'aquests sectors en la sociabilitat de les migrants, al grau de densitat relacional, al grau d'especialització o fragmentació d'aquestes xarxes, si es detecta la juxtaposició o no entre sectors de xarxa, l'existència de xarxes socials transnacionals, així com al grau d'obertura exterior (referit a la presència de persones espanyoles en la seua xarxa).

¹⁵ Són una forma de representació gràfica dels vincles personals i la seua construcció s'ha basat en els treballs de Carlos Sluzki sobre el model de xarxa social, les funcions de la xarxa i les seues característiques estructurals (Sluzki, 1996).

¹⁶ Teresa del Valle conceptualitza la fita com: un esdeveniment que es cataloga així per la seua importància, és a dir, per les seues conseqüències. Les fites no són estàtics i poden ser positius o negatius, individuals i també col·lectius. Indica també que les fites són eixos estructuradors del record i que són útils per a l'empoderament individual i grupal.

Quadre 1.- Mapa de xarxa

CONCLUSIONS DE L'ESTUDI EXPLORATORI SOBRE L'ANÀLISI DE LES XARXES SOCIALS I DE LES TRAJECTÒRIES PARTICIPATIVES I MILITANTS DE LES MIGRANTS COLOMBIANES

1.- Els tipus de sociabilitat de les migrants econòmiques i les polítiques són diferents, ja que es constata que les xarxes socials que estableixen les unes i les altres al País Valencià són diferents. En l'extens i complexe continuum que constitueixen les relacions socials, són les migrants polítiques les qui mantenen *relacions formals*, a més d'establir *relacions socials informals*. En canvi, les migrants econòmiques estableixen relacions socials amb *grups informals* basats en les relacions entre els pròxims: parents, amistats, veïnat i amb col·legues de treball o estudis.

2.- S'ha comprovat que existeix una gran diversitat quant a les pràctiques participatives i militants de les migrants colombianes, podent diferenciar-se clarament les migrants que presenten trajectòries participatives, d'aquelles que no presenten aquestes trajectòries. Així mateix, és significatiu el fet que les migrants amb trajectòries participatives a Colòmbia siguin també les que participen majoritàriament en les diferents organitzacions en la societat d'acollida. Per tant, la migració no ha suposat un canvi en les seues trajectòries participatives i/o militants i podem concloure que les migrants polítiques mantenen pràctiques associatives i militants molt actives i extenses, en contraposició amb les pràctiques socials de les migrants econòmiques.

3.- En comparació de les relacions de les migrants econòmiques, les relacions socials de les migrants polítiques presenten major den-

sitat de xarxa, un alt grau d'especialització, un elevat grau de connectivitat¹⁷, un major grau i amplitud en la transnacionalitat¹⁸ de les seues xarxes, així com també una major obertura a l'exterior (presència de persones espanyoles). No obstant això, les de les migrants econòmiques són menys denses, menys especialitzades i amb un menor grau de connectivitat i un escàs o nul grau d'obertura a l'exterior. Per tot açò, l'espai de sociabilitat de les migrants polítiques és més ampli a l'estar format tant per relacions de proximitat, com també per relacions més formals derivades de les seues pràctiques associatives i militants.

Una característica definitiva de les migrants polítiques és que aquestes reconstrueixen les seues xarxes socials en la societat d'acollida a través d'organitzacions polítiques i d'activisme social (associacions d'immigrants, xarxes internacionals de defensa dels drets humans, etc.) en el marc la seua ciutadania transnacional. Per això, el seu grau d'associacionisme és major que en les migrants econòmiques i les seues xarxes socials són, generalment, més àmplies i de major abast territorial que les xarxes de les migrants econòmiques. Aquest major abast territorial de les xarxes de les migrants polí-

17 Terme referit a la major o menor interacció entre les persones que són conegudes per algú, per a reflexionar sobre la conformació de xarxes unides o poc unides i, consegüentment, del major o menor grau d'ajuda mútua i de satisfacció emocional prestada per aquestes xarxes (Bott, 1971: 101). Per tant, ho apliquem per a conèixer el grau que les i els coneguts d'una persona es relacionen i es tracten al seu torn entre si, independentment d'aquella persona, la qual cosa ens permetrà analitzar l'existència de xarxes socials molt unides o poc unides.

18 Usem el concepte de transnacionalisme com una categoria analítica que permet estudiar les conseqüències socioculturals de les xarxes socials. La pertinença múltiple i simultània de tots nosaltres en el món actual, adquireix especificitat en les persones migrants. Per tant definim el transnacionalisme com el conjunt de processos pels quals els i les migrants creen i mantenen relacions socials multidimensionals que vinculen les societats d'origen i les de destinació. Els cridem processos transnacionals per a emfatitzar que molts migrants construeixen camps socials que creuen fronteres geogràfiques, culturals i polítiques. (Blash et al. 1994, citat per Suárez, 2007: 6).

tiques incideix en que aquestes establisquen relacions socials freqüents en el context nacional i internacional a través de la seua participació en moviments socials globals i en xarxes internacionals de defensa dels drets humans. Així mateix es comprova que, quan les pràctiques associatives i militants d'aquestes migrants polítiques han estat més àmplies i rellevants a Colòmbia, augmenta significativament la transnacionalitat de les seues xarxes en l'àmbit espacial de la societat global. En conclusió, les relacions socials de les migrants polítiques transcendeixen l'espai local amb major freqüència, amplitud i diversitat relacional que en el cas de les migrants econòmiques. Per tot això, les migrants polítiques estan participant en el procés global mitjançant el qual les persones debaten, influeixen i negocien un nou contracte social amb els centres d'autoritat política i econòmica¹⁹. I com existeixen diferents lògiques i interessos entre les migrants econòmiques i polítiques, ambdues introdueixen en l'espai social noves bases socials que modelen les pràctiques socials i repercuteixen en les formes de sociabilitat que presenten les unes i les altres.

4.- Les migrants econòmiques i les refugiades polítiques utilitzen generalment canals migratoris diferents, situació que influeix en les diferències existents entre les xarxes de les unes i les altres. Les migrants polítiques, per les especials circumstàncies que travessen i la necessitat de protecció que requereixen, utilitzen en el seu procés migratori *xarxes socials formals* (entitats de suport per a sol·licitants d'asil i refugi), a través de les quals són molt limitades les seues possibilitats d'elecció de la ciutat de destinació en el país d'acollida²⁰. En canvi, les migrants

econòmiques utilitzen les *xarxes socials informals* per a triar la localitat de destinació, és a dir, mobilitzen a les seues relacions familiars, d'amistat i de veïnatge pel seu potencial per a facilitar la seua incorporació al nou entorn social.

Ara bé, si a l'inici del seu projecte migratori les migrants polítiques es van recolzar en xarxes socials formals, una vegada que aquestes migrants polítiques es troben en la societat de recepció segueixen participant activament en aquestes *relacions formals* (associacions d'immigrants, plataformes). Per tant, la participació al País Valencià de les migrants polítiques es realitza en peu d'igualtat i no com meres usuàries d'ONG espanyoles d'ajuda per a immigrants. D'altra banda, les pràctiques socials de les migrants econòmiques es porten a terme majoritàriament com usuàries de les entitats d'ajuda a persones immigrants, pel que mantenen amb aquestes entitats una posició de desigualtat.

5.- L'anàlisi de les dades investigades suggereix que la característica definidòria de les migrants polítiques resideix en la seua adscripció majoritària a grups, a organitzacions socials i partits polítics que qüestionen la ideologia dominant com són: organitzacions camperoles de dones que qüestionen l'ordre patriarcal; organitzacions indígenes en defensa dels interessos dels grups oprimits i exclosos; moviments en defensa dels drets humans i partits polítics d'esquerra, entre altres. Aquests interessos i experiències participatives de les migrants polítiques els ha generat habilitats socials, organitzatives i comunicatives molt valuoses, que els hi faciliten el seu procés d'adaptació, integració i de creació de noves xarxes personals en la societat d'acollida.

S'ha comprovat que, com més gran és l'experiència associativa i/o militant de les migrants a Colòmbia, major és la seua implicació associativa i militant al País Valencià.

19 Se segueixen els treballs de Mary Kaldor en relació a la seua definició de societat civil global (2003: 108).

20 Les entitats que ofereixen refugi, protecció i suport a les persones amenaçades per la violència sociopolítica en els seus països, disposen de centres o cases d'acollida en determinades ciutats. Per això, les persones sol·licitants d'asil i refugi tenen escasses possibilitats de triar la localitat de residència en el país d'acollida.

6.- En el col·lectiu de migrants colombianes s'observa l'avanç de la transnacionalitat de les seues xarxes, és a dir, la pertinença no circumscrita a un territori. La transnacionalitat en les xarxes de les migrants econòmiques està centrada en la família i en les amistats. Però en les migrants polítiques les relacions transnacionals abasten, a més de les anteriors, xarxes associatives i militants a nivell internacional. Per tant, s'ha pogut constatar la rellevància de la transnacionalitat de les xarxes socials de les migrants colombianes, que és més àmplia i diversa en el cas de les migrants polítiques que en el de les econòmiques.

En aquest estudi s'ha observat que els marcs rellevants d'estructuració social no són exclusivament els espais locals, ja que també ixen a la llum les seues pràctiques en el context local, autonòmic, nacional i internacional. A més, la freqüència i la intensitat de les interaccions entre persones i/o grups, tant a escala supralocal com transnacional, és major en les migrants polítiques. Per això, les pràctiques associatives i militants de les migrants polítiques estan asseient les bases d'una nova ciutadania transnacional.

Concloem que, en el cas de les xarxes socials de les migrants colombianes (i especialment en les xarxes de les polítiques), es constata que la transformació social en la nostra societat està avançant en els nivells de les estructures formals i informals de la convivència.

7.- Un dels principals reptes als quals ens enfrontem actualment és conèixer el paper que juguen les xarxes socials en el procés d'incorporació activa de les noves ciutadanes i ciutadans al nou entorn sociocultural. Per això, resulta clau l'anàlisi del capital social de les migrants i la seua classificació en diferents tipus de xarxes socials. Les dades obtingudes indiquen que són les migrants polítiques qui posseeixen major capital social per ser aquestes les qui disposen dels tres

tipus de xarxes²¹: *xarxes de vinculació*, *xarxes pont* i *xarxes d'entroncament*. Aquesta diversitat de grups i xarxes incideix que la quantitat i qualitat de la seua vida relacional (capital social), afavoreix la seua eficàcia en els processos d'integració social.

En canvi, les migrants econòmiques solament disposen de xarxes de vinculació i xarxes pont, però no de xarxes d'entroncament. A través de les xarxes de vinculació les migrants econòmiques obtenen les ajudes més bàsiques i, mitjançant les escasses xarxes pont que estableixen es comuniquen horitzontalment amb altres persones o xarxes diferents a les relacions de proximitat. En general, la seua vida relacional està basada en uns pocs grups, sense participar en àmbits relacionals més àmplies en el context social en el que s'assenten: participen escassament en el moviment associatiu immigrant, en sindicats o en partits polítics. Conformen una vida relacional escassa i poc diversa. Per tant, el seu capital social és més limitat i recorreran més, i durant major temps, als recursos institucionals en la societat d'acollida.

8.- Les diferents pràctiques socials de les migrants repercuteixen en la seua condició i situació com dones, doncs les seues pràctiques associatives suposen una ruptura respecte als vincles relacionals tradicionals que, per a les dones, estaven basats fonamentalment en les relacions de parentiu. Amb la participació d'aquestes migrants en els diferents espais associatius es propicia l'establiment d'espais d'igualtat entre dones i homes, el que comporta canvis significatius

21 Mani, (D: *Social Capital for Development*). Les *xarxes de vinculació* els aporten les ajudes l'àmbit de la vida quotidiana, confiança mútua i suport emocional; les *xarxes pont* els permeten comunicar-se horitzontalment amb altres persones o relacions socials diferents a les de proximitat (com les relacionades amb la seua participació associativa i militant a través del seu activisme en moviments socials i/o partits polítics) i, finalment, les *xarxes d'entroncament* que els vinculen verticalment a persones i xarxes de diferents nivells socioeconòmics i de poder (participació en sindicats, associacions nacionals i internacionals).

en la vida social d'aquestes dones i ruptures respecte al sistema patriarcal dominant. A més, les migrants polítiques posseeixen un fort potencial de canvi per les seues pràctiques associatives i militants: d'una banda contribueixen a denunciar la vulneració dels drets humans existent a Colòmbia, amb les seues repercussions específiques per sexe, ètnia, etc.; i d'altra banda, en la societat de recepció afavoreixen la creació de noves formes de teixit social mitjançant la creació d'associacions d'immigrants o de participació en moviments internacionals en defensa dels drets humans.

Per tot això, concloem que la participació de les dones colombianes en les associacions i en els partits polítics al País Valencià constitueixen *espais pont*, doncs permeten a les migrants polítiques transcendir l'àmbit de les relacions de proximitat, per a crear i/o participar en espais que afavoreixen aprenentatges, generen socialitzacions i afavoreixen l'adquisició de nous protagonismes. Fins i tot de vegades contribueixen a generar *espais de confluència* que superen l'àmbit local i que afavoreixen la participació des d'una perspectiva transnacional.

9.- Aquesta investigació d'anàlisi i descripció de les pràctiques socials de les migrants ha contribuït:

- D'una banda, a visibilitzar la migració política femenina, configurant així una imatge més completa de la migració femenina colombiana al País Valencià.
- I, per altra banda, a superar una visió homogènia de la migració, especialment de la migració femenina, per a conèixer l'heterogeneïtat dels fluxos migratoris, la diversitat dels tipus de migrants, així com les seues pràctiques socials específiques.

La pluralitat de la migració requereix de l'existència de recursos i d'estratègies diferents per al foment efectiu de la integració, i per tant, del disseny de polítiques, programes i estratègies adequades a la diversitat

poblacional existent. Aquestes aportacions afavoreixen el debat i la reflexió sobre els canvis requerits en les polítiques públiques actuals per a afavorir, de manera efectiva, la integració de la població immigrant.

10.- Per a finalitzar, no podem deixar d'advertir de la necessitat de mantenir una perspectiva crítica sobre les xarxes socials de suport ja que s'han constatat²² no solament els avantatges, sinó també els possibles efectes negatius derivats de xarxes massa hermètiques i poc obertes, com és el cas de les xarxes socials de les migrants econòmiques colombianes. Entre els factors negatius trobem l'excessiva dependència de l'enclavament ètnic, que dificulta la mobilitat ascendent de les i els migrants mitjançant les pràctiques de control i d'establiment de normes estrictes de la xarxa que poden dificultar l'èxit dels projectes individuals. I açò afecta, específicament, a les dones a causa de la persistència de l'ordre patriarcal i a la desigualtat de gènere en les seues xarxes. Resulta imprescindible considerar les repercussions en les dones de les relacions de gènere que es produeixen en l'interior de les seues xarxes, doncs en la societat d'acollida és on es juxtaposen i entren en conflicte els dos sistemes de sexe-gènere: el del país d'origen i el d'acollida.

BIBLIOGRAFÍA

APARICIO, R. y TORNOS, A. (2005): *Las redes sociales de los inmigrantes extranjeros en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

BOTT, E. (1971): *Familia y redes sociales*. Madrid: Taurus (ed. Or. 1957).

COMISIÓN ESPAÑOLA DE AYUDA AL REFUGIADO (CEAR). (2008) y (2009): *La Situación de los Refugiados en España. Informe 2008, 2009*. Madrid: Ed. Entinema.

²² Consultar els estudis d'Isidro Maya Jariego sobre els immigrants africans en Andalusia.

- CUCÓ GINER, J. (2004): *Antropología Urbana*. Barcelona: Ariel.
- DEL VALLE, T. (2007): *Mujeres, globalización y derechos humanos*. Madrid: Cátedra.
- GREGORIO, C. (1997): "El estudio de las migraciones internacionales desde una perspectiva de género", en *Migraciones, N°1*. Madrid: Instituto Universitario de Estudios Sobre Migraciones de la U.P. de Comillas.
- GREGORIO, C. (1998): *Migración femenina: su impacto en las relaciones de género*. Madrid. Narcea: Colección Mujeres.
- GURAK, D. y CACES, F. (1998): "Redes migratorias y formación de sistemas de migración". En GIMÉNEZ, C. Y MALGESINI, G. (comp.)(1998): *Cruzando fronteras. Migraciones en el sistema mundial*. Barcelona: Icaria, Colección Economía Crítica N° 14.
- KALDOR, M. (2005): "Movimientos sociales, ONG y redes", en *La sociedad civil global. Una respuesta a la guerra*, Barcelona: Tusquets, pp. 107-143.
- LOMNITZ, L. (1994): *Redes sociales, cultura y poder: ensayos de antropología latinoamericana*. México: FLACSO.
- MANI, D: *Social Capital for Development*, pag. WEB del Centro de las Naciones Unidas para el Desarrollo Regional (UNCRD).
- MAYA JARIEGO, I. (2004): La formación de comunidades de inmigrantes: desplazamiento en cadena y contexto de recepción. Araucaria. *Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, 6 (12), 83-91.
- PEDONE, C. (2003): "Tú siempre jalas a los tuyos". *Cadenas y redes migratorias de las familias ecuatorianas hacia España*. Departamento de Geografía, Univ. Autónoma de Barcelona.
- SOLE, C. (1995): *Discriminación racial en el mercado de trabajo*. Madrid: CES.
- SUAREZ, L. (2007): "La perspectiva transnacional en los estudios migratorios. Génesis, derroteros y surcos metodológicos". Ponencia en el V Congreso sobre la Inmigración en España. Migraciones y Desarrollo Humano. Valencia.
- SLUZKI, C. (1996): *La red social. Frontera de la práctica sistémica*. Barcelona: Ed Gedisa.

